

ZBIRKA PREDLOGA PRAKTIČNE POLITIKE

SRBIJA I ALBANIJA
PRIPREMA ZA NOVI POČETAK

Beograd 2011. godine

IZDAVAČ

ISAC Fond

Centar za međunarodne i bezbednosne poslove

Kapetan Mišina 5

11000 Beograd

www.isac-fund.org

IZVRŠNI IZDAVAČ

Nikola PETROVIĆ

ISTRAŽIVAČ

Igor NOVAKOVIĆ

ISTRAŽIVAČ SARADNIK

Dubravka GLIGORIĆ

KONSULTANTI

Dušan RELJIĆ

German Institute for International and Security Affairs (SWP), Berlin

Žarko PETROVIĆ

Research Director, ISAC Fund

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

Marko ZAKOVSKI

IDEJNO REŠENJE KORICA

Nenad BAČANOVIĆ

ŠTAMPA

Kuća štampe Grafolik

Vojvode Stepe 375

11 000 Beograd

Tiraž: 500 komada

ISBN

Beograd 2011.

PROJEKAT JE PODRŽAN OD STRANE

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

SADRŽAJ

UVOD	5
PROŠIRENJE EU I PRIDRUŽENJE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA	7
BEZBEDNOSNI IZAZOVI U REGIONU	11
BILATERALNA POLITIČKA SARADNJA	15
BILATERALNA I REGIONALNA EKONOMSKA SARADNJA	17
KULTURA I OBRAZOVANJE	21
MEDIJI I CIVILNI SEKTOR	23
POLOŽAJ NACIONALNIH MANJINA	25

UVOD

Srbi i Albanci su dve najbrojnije etničke grupe na Zapadnom Balkanu. Njihove odnose opterećuju istorijsko nasleđe i brojna nerešena pitanja. Kosovo je, besumnje, najspornije od svih. U isto vreme, bolji odnosi između Srbije i Albanije bi u velikoj meri doprineli stabilnosti Jugoistočne Evrope i evropskoj perspektivi celokupnog regiona.

Odnose između dva naroda u velikoj meri narušavaju istorijsko nasleđe i uzajamne predrasude. Tokom 19. veka, srpski i albanski nacionalistički pokreti sudarali su se oko teritorija koje je svaka strana smatrala sastavnim delom svoje države, otvarajući tako brojna pitanja od kojih su neka i danas otvorena. Odnosi između Albanije i Jugoslavije/Srbije bili su veoma loši tokom većeg dela 20. veka. Isto tako, odnosi između Srba i Albanaca u bivšoj Jugoslaviji oscilirali su između ideala režima o bratstvu i jedinstvu i prikrivenog nacionalizma. Tenzije su dostigle vrhunac oružanim ustankom jednog dela kosovskih Albanaca 1998/99, i potonjim napadom NATO-a na Saveznu Republiku Jugoslaviju 1999. godine, čiji je deklarisan cilj bila zaštita civilnog stanovništva.

Posle razornih devedesetih godina prošlog veka zemlje regiona uspele su da u izvesnoj meri ožive međusobnu političku i ekonomsku saradnju. Mada postoji obnarodovana volja za napredovanjem na putu evropskih integracija, napredak u odnosima Srbije i Albanije doživljava stalne prekide. Tek nedavno, Srbija je započela sa aktivnijom regionalnom politikom čiji je cilj da se pokaže spremnom za članstvo u Evropskoj uniji (EU). Albanija je u tom pogledu imala više uspeha, ali njeno napredovanje na evropskom putu ometaju unutrašnji politički problemi.

Obe zemlje sada se suočavaju sa krizama koje bi mogle znatno usporiti njihovo pridruženje Evropskoj uniji. Utisak je da političke elite Srbije i Albanije zanemaruju opasnost od usporavanja evropskih integracija.

Trenutne razmere saradnje između Srbije i Albanije nedovoljne su kada se ima u vidu njihov zajednički cilj – punopravno članstvo u EU. Njihova bolja saradnja, međutim, nesumnjivo bi doprinela popuštanju napetosti na Zapadnom Balkanu, naročito kada se ima u vidu pitanje Kosova. Nepoverenje i odnosi opterećeni predrasudama ugrožavaju napredak u raznim oblastima – od kvaliteta života običnih građana koji do nedavno nisu mogli da putuju i saobraćaju slobodno, pa do najviše vlasti. Predsednici dve zemlje još ne mogu da utvrde datum susreta i teme razgovora koji bi odgovarali i jednoj i drugoj strani.

Imajući sve navedeno u vidu Centar za međunarodne i bezbednosne poslove (**ISAC Fund**) iz Beograda odlučio je da otvori debatu o stanju odnosa između Srbije i Albanije. Važnost ovog pitanja za regionalnu bezbednost i sticanje članstva u EU za sve zemlje Zapadnog Balkana je očigledna.

Stoga, cilj Centra je da publici u obe zemlje približi pitanja i teme koji su na dnevnom redu, ne posvećujući posebnu pažnju statusu Kosova. Region Zapadnog Balkana deljen je i prekrajan vekovima, a u 21. veku, prvi put u istoriji, ima priliku da se istinski ujedini.

Ovaj politički dokument predstavlja poglede i analize istaknutih autora, stručnjaka i delatnika iz obe zemlje koji su učestvovali u radu dve radionice organizovane pod okriljem Centra u Beogradu i Tirani. Celokupan projekat podržala je nemačka fondacija Fridrih Ebert (www.fes.de) kroz svoje kancelarije u Beogradu (www.fes.rs) i Tirani (www.fes.org.al).

Podaci i političke preporuke sadržani u ovom dokumentu zasnivaju se na diskusijama i zaključcima sa dve pomenute radionice. Ceo dokument, međutim, odražava stavove izvestioca i urednika

konsultanata ovog izveštaja, te ne mogu biti pripisane ni pojedincima ni organizacijama koje su učestvovala u radu dva skupa.

Prva radionica održana je u Beogradu 30. septembra 2010. godine, a druga u Tirani, 20. decembra 2010. godine. Ova dva skupa okupila su više od 30 istaknutih političara, zvaničnika i predstavnika građanskog društva, novinara i stručnjaka za međunarodne odnose iz obe zemlje.

To je bio prvi put u istoriji da albanski i srpski stručnjaci učestvuju u projektu isključivo posvećenom stanju odnosa između njihove dve zemlje.

Osvrćući se na najvažnija pitanja i imajući u vidu raspoloživo vreme i mogućnosti, učesnici su razgovarali o proširenju EU na Zapadni Balkan, bezbednosnim izazovima, bilateralnoj političkoj saradnji, bilateralnoj i regionalnoj ekonomskoj saradnji, kulturi i obrazovanju, medijima i građanskom sektoru, i o položaju nacionalnih manjina.

Obe radionice organizovane su u skladu sa Čatam haus pravilom (*Chatam House Rule*) te stoga ovaj dokument ne navodi imena učesnika. Dokument je takođe povezan sa prethodnom analizom: Srpsko-albanski odnosi – sadašnje stanje i perspektive (*Food for Thought Paper: Serbian-Albanian Relations: State and Perspectives*), koji je ISAC fond objavio juna 2010. godine.¹

Projekat bi trebalo da pruži sveobuhvatnu studiju albansko-srpskih odnosa koja može poslužiti kao polazna tačka za formulisanje praktičnih preporuka za unapređenje odnosa između dve države.

Namera je da se preporuke dostave svim onim zainteresovanim akterima koji mogu doprineti poboljšanju odnosa između Srbije i Albanije kao što su parlamenti, predstavnici vlasti, domaće i međunarodne organizacije civilnog društva, kao i spoljnim faktorima, poput Evropske unije.

Ova zbirka naslovljena **Srbija i Albanija – priprema za novi početak** predstavlja prvi pokušaj da se dođe do predloga praktičnih politika na ovu temu. Duboko smo uvereni da će građenjem mostova ka boljoj saradnji i razumevanju, makar se to činilo i sasvim malim koracima, Srbija i Albanija postepeno poboljšati i normalizovati svoje odnose.

Drugi važan cilj ovog projekta je da se Evropskoj uniji i međunarodnoj zajednici pokaže da su zemlje regiona, a posebno organizacije građanskog društva kao što su ISAC fond i njegovi partneri u Srbiji i Albaniji, u stanju da same stvaraju i šire stabilnost, te da mogu ravnopravno učestvovati u međunarodnim poslovima.

¹ <http://www.isac-fund.org/download/S-A-relations.pdf>

1. PROŠIRENJE EU I PRIDRUŽENJE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je već 1981. godine imala razvijenu političku i ekonomsku saradnju sa Evropskom zajednicom (EZ). Taj početni napredak je bio poništen nizom ratova koji su izmenili političku kartu regiona. Od demokratskih promena u oktobru 2000, sve kasnije srpske vlade insistirale su na članstvu u EU kao svom najvažnijem političkom cilju. Njihov napredak u zadovoljavanju **kopenhaških kriterijuma**, međutim, bio je neujednačen. Politika naizmeničnih zastoja i napretka u Srbiji u tom periodu bila je posledica političkih teškoća nastalih usled zahteva da se bezuslovno saraduje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Srbija je, ipak, naporno radila na pripremanju svojih državnih službi za proces pridruživanja, te je bila u mogućnosti da efikasno primeni neophodne reforme. Posle podnošenja prijave za članstvo u EU 22. decembra 2010, u januaru 2011. Srbija je predala i svoje odgovore na Upitnik EU namenjen zemljama potencijalnim kandidatima za članstvo.

SFRJ je već 1981. godine imala razvijenu političku i ekonomsku saradnju sa Evropskom zajednicom. Albanija je prvi sporazum sa EU potpisala 1992. i od tada beleži stalni napredak.

S druge strane, Albanija je za vreme hladnog rata bila najizolovanija zemlja u Evropi. Posle pada komunizma, ova država je 1992. godine potpisala svoj prvi ugovor sa EU. Od tada, Albanija beleži stalni napredak, koji je doživeo vrhunac 2009. godine. Tada je Tirana pozvana da da odgovore na Upitnik EU. Od aprila 2009. godine, međutim, njen napredak na putu ka članstvu je zaustavljen, uglavnom zbog unutrašnjih političkih

razmirica koje ometaju normalno funkcionisanje političkog sistema. Posle najnovije političke krize iz januara 2011, zvaničnici EU (posebno Kancelarija visokog predstavnika za spoljne poslove) posreduju između suprotstavljenih strana u cilju obezbeđenja stabilnosti.

Političko raspoloženje među starijim zemljama članicama u pogledu daljeg proširenja EU je nepovoljno. Stanovništvo u ovim zemljama ima veoma negativan stav prema državama Zapadnog Balkana. Strepeći od mogućeg preliivanja organizovanog kriminala i korupcije na njeno područje, Zapadna Evropa u daljem proširenju EU trenutno vidi više problema nego koristi. Povećanja broja ljudi iz Srbije koje u EU traže azil je najnoviji problem koji je dodatno osnažio takav stav prema Zapadnom Balkanu. Za razliku od podrške proširenju na istok iz 2004. godine sada u zemljama EU suzdržanost preovladava nad interesima bezbednosti, pa čak i nad geopolitičkim razlozima. Najpre, tu je strah od ekonomskih teškoća koje dalje proširenje može doneti imajući u vidu siromaštvo nekih potencijalnih kandidata. Osim toga, za razliku od pridruženja zemalja Srednje i Istočne Evrope, sada se u daljem proširenju ne sagledava nikakva vidna politička ili ekonomska dobit. Kao treće, ksenofobija i nacionalistički populizam su u porastu u nekim starim članicama EU, što njihovim vladama otežava davanje otvorene podrške daljem proširenju EU. Kao četvrto, tempo reformi u većini zemalja Zapadnog Balkana nije zadovoljavajući.

Učesnici u radionicama saglasili su se oko utiska da tvorci politike EU sada više oklevaju u odnosu prema Jugoistočnoj Evropi nego što je bio slučaj u prethodnoj rundi proširenja EU. Postoji očita nepodudarnost između stavova briselske administracije i političara u pojedinim državama. Osim grčke vlade, i izvesne podrške od strane Austrije i Italije, nijedna druga članica EU nije izašla ni sa kakvim novim predlogom u pogledu proširenja EU kada je reč o Zapadnom Balkanu. Naprotiv, u velikom broju starih članica EU uočena je želja da se proces proširenja EU uspori. Nemačka vlada, jedna od najuticajnijih u EU, insistira na daljem proširenju uz "umerenost". Obrazloženje je da je

Lideri Zapadnog Balkana često pominju datum mogućeg priključenja ne bi li sebi privukli javnost i obezbedili veću podršku, u isto vreme zanemarujući potrebu da istu tu javnost obaveste o izazovima procesa pridruženja. To u javnosti stvara zamor i uslovljavanja počinju da se doživljavaju kao beskonačan proces. To je razlog što političke elite izbegavaju da govore o teškoćama

u slučaju Zapadnog Balkana potrebno izbeći greške napravljene tokom pridruženja Rumunije i Bugarske, i da budući članovi moraju biti "stopostotno spremni".

Pitanja granica, manjinskih prava, korupcije, kao i dalje otvoreni bilateralni problemi nastavljaju da budu prepreka na evropskom putu zemalja Zapadnog Balkana. Osim toga, raznolikost, multietničnost i istorija regiona zadaju brigu zapadnim diplomatama. Jedan učesnik u radionici postavio je pitanje da li integracijom Zapadnog Balkana EU izlaže sebe opasnosti od "imperijalnog prenaprezanja". Kako je napomenuo jedan drugi učesnik, integracija Zapadnog Balkana ne može biti zasnovana na stanovištu "bolje je da budu uključeni nego da ostanu neuključeni". Takav način mišljenja ne može podstaći podršku daljem proširenju među starim članicama EU. Pridruživanje

Politički lideri EU trebalo bi da podrže predlog grčkog ministra spoljnih poslova Dimitrisa Drucasa iz novembra 2010. godine u kome je izneo plan za sazivanje novog samita EU u Solunu – tzv. Solun II.

Evropskoj uniji prvobitno je bilo shvaćeno kao odgovor na bezbednosne izazove. Danas Zapadni Balkan više ne izgleda kao realna bezbednosna pretnja; stoga se i način mišljenja u EU promenio. Brisel je sada skloniji da ispita koliko je svaka pojedinačna zemlja spremna za priključenje. Iz tog razloga su zemlje poput Nemačke ili Holandije nametnule obaveznu raspravu o prijavi svakog potencijalnog kandidata za članstvo u EU, pre nego što prijava bude prosleđena Evropskoj komisiji,

što je nekada rađeno automatski. Ta nova prepreka ustanovljena je kada se Crna Gora prijavila za članstvo aprila 2009. godine. Jedan učesnik u radionici izjavio je da najoptimističnije prognoze ukazuju na 2018. godinu kao na najraniju mogućnost za pridruženje Zapadnog Balkana. I doista, zemlje Zapadnog Balkana izložene su strožijim uslovima zbog problematičnog iskustva iz prethodnih rundi proširenja. To samo po sebi nije loše, jer će one tako biti mnogo spremnije da se suoče sa predstojećim izazovima. Moto svih političara Zapadnog Balkana stoga bi trebalo da bude "važno je koliko se brzo menjamo a ne koliko brzo postajemo članovi". Iz tog razloga političari moraju da misle strateški. Izazovi pridruženja EU će biti veći ukoliko političari ne prestanu da razmišljaju u okvirima svojih četvorogodišnjih izbornih ciklusa, i prestanu da pokušavaju izvući sopstvenu političku korist iz napretka na putu evropskih integracija, istovremeno zanemarujući sâmo pridruživanje kao konačni cilj. Lideri Zapadnog Balkana često pominju datum mogućeg priključenja ne bi li privukli pažnju javnosti i obezbedili sebi podršku, u isto vreme zanemarujući potrebu da istu tu javnost obaveste o izazovima koje nosi proces pridruženja. To zamara javnost i ona počinje da uslovljavanja doživljava kao beskonačan proces, što sa svoje strane odvraća političke elite suočavanja građana sa realnim problemima na evropskom putu.

Pravo pitanje je brzina reformi, kako je naglasio jedan učesnik. Brze reforme su gotovo neizbežno u sukobu sa gore pomenutim ponašanjem političkih elita. Skorašnje ankete pokazuju da su albanski građani najveći optimisti u regionu u pogledu datuma njihovog priključenja. Taj optimizam mogao bi se oceniti kao pozitivan, ali takva očekivanja mogu se ispostaviti i kao opasna. Zbog nedostatka odgovarajućih podataka i tehnokratske prirode celog procesa, ne postoje pravi napori da se unutar zemalja izvrši pritisak na političare.

Odgovarajuće pouke o informisanju i podizanju unutrašnje svesti o procesu evropskih integracija mogu se izvući iz uspešnog primera procesa liberalizacije viza. Politički lideri EU treba da podrže predlog grčkog ministra spoljnih poslova Dimitrisa Drucasu iz novembra 2010. godine, u kome je izneo plan za novi samit EU u Solunu – **Solun II**.² Taj predlog sastoji se iz dva dela. Jedan je da se stvore strateški savezi zemalja kandidata sa Zapadnog Balkana kako bi se njihova nastojanja da se pridruže EU zajednički osnažila. Drugi sledi iz Drucasove preporuke da se kandidatima ponudi jasan datum pridruženja odmah pošto potrebni uslovi budu zadovoljeni. Precizan raspored bio bi važan jer bi pažnju usmerio na sâm reformski proces i odvratilo je od nagađanja u pogledu takvog datuma. Najzad, najvažniji vid ovog predloga je naglasak na važnosti postojećih regionalnih inicijativa i njihovoj boljoj usklađenosti.

Iskustvo je pokazalo da su vlade zemalja Zapadnog Balkana mnogo aktivnije i efikasnije kada imaju pred sobom konkretan plan (kao što je bio proces liberalizacije viza). Iz tog razloga EU bi trebalo da izađe sa znatno detaljnijim i jasnijim spiskom zadataka i ponudi konkretnu metodologiju za merenje i verifikovanje učinka zemalja kandidata.

Kada je reč o izazovima sa kojima su zajednički suočeni, stiče se utisak da lideri Zapadnog Balkana više vole da opšte direktno sa zvaničnicima EU nego između sebe. Tako se, na primer, albanski i srpski političari često sreću na rubovima multilateralnih foruma, ali retko jedni s drugima. To u Briselu otvara sledeće pitanje: *“Šta ove zemlje čine da poboljšaju sebe?”* Očiti nedostatak dobrosusedske komunikacije daje argumente onima koji se protiv bržem uključanju zemalja Zapadnog Balkana u EU.

Kao što je jedan učesnik primetio, EU ponestalo je ideja za buduće proširenje. Stoga bi dobra regionalna saradnja bila za EU odličan signal. Saradnja bi se mogla poboljšati u oblasti privrede, bezbednosti, tehnološkog razvoja, a sve to u okviru procesa proširenja EU. I doista, iskustvo je pokazalo da su vlade zemalja Zapadnog Balkana mnogo aktivnije i efikasnije kada pred sobom imaju konkretan plan (kao što je bilo sa procesom liberalizacije viza). Iz tog razloga EU bi trebalo da izađe sa znatno detaljnijim i jasnijim spiskom zadataka i ponudi konkretnu metodologiju za merenje i verifikovanje učinka zemalja kandidata.

Projekcije EU budžeta za period od 2013. do 2020. godine predviđaju manja izdvajanja iz pretpristupnih fondova za balkanske države. Osim toga, pretpristupni fondovi favorizuju prioritete EU, kao što su reforme u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova. U najvećem broju slučajeva stanovništvo zemalja Zapadnog Balkana te oblasti ne smatra prioritetnim. Otvarajući ove fondove za projekte koji podstiču zapošljavanje i obnavljanje proizvodnje, ili koristeći

² **Odlomak iz Drucasovog govora održanog 22. novembra 2010. u Evropskom centru za politiku (European Policy Centre – EPC)**

Grčka će predsedavati Evropskom unijom 2014. godine. Naš cilj je da sazovemo samit Evropske unije i Zapadnog Balkana pod nazivom “Solun II”, na kome možemo usvojiti političku deklaraciju sa specifičnim, ambicioznim ali ipak realističnim ciljem da se okonča proces pridruženja zemalja Zapadnog Balkana.

- Za “Solun II” postavljamo tri osnovna cilja.
- Prvi je stvaranje “Grupe 2014”, grupe zemalja članica koje bi stvarale “pripremljene alijanse” sa zemljama kandidatima i aktivno učestvovala u procesu jer bi i učinak njihove pomoći bio vrednovan.
- Drugo je uspostavljanje bliske saradnje između zemalja kandidata na regionalnom nivou, jačanje postojećih platformi za saradnju i stavljanje većeg akcenta na interakciju između tih platformi. Ne bismo želeli da saradnja koja je već ostvarena kroz Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Regionalni savet za saradnju (RCC) propadne. Treba takođe i da izvučemo korist iz mreža sektorske saradnje kao što je Energetska zajednica Jugoistočne Evrope (Energy Community of Southeast Europe).
- Treće je sporazum o datumu. Datum koji će biti naš cilj za potpuno pridruženje. To će biti novi katalizator promena i napretka. On će poslužiti kao podsticaj za reforme i biti osnova za procenjivanje vlada u regionu. To će biti ono što će Evropa preuzeti kao svoju važnu obavezu, govoreći da je Zapadni Balkan deo porodice i da Evropa više nikada neće dozvoliti da se ponove zločini iz prošlosti. Ceo govor se može pročitati na http://www.mfa.gov/www.mfa.gov/Articles/en-US/22112010_ALK1312.htm2

kapital za takve projekte iz drugih izvora EU, prednosti pridruženja EU postale bi daleko bliskije građanima Zapadnog Balkana.

Javno mnjenje u većini starih članica EU, međutim, nije sklono prihvatanju novih kandidata. Preovlađuju negativne predstave, "izmišljanje Balkana" (Marija Todorova). Odsustvo motivacije za saradnju ne pomaže procesu pridruživanja niti poboljšava sliku Zapadnog Balkana u očima EU. Stoga sve zemlje regiona treba da usklade svoje strategije lobiranja za region u celini, a ne da lobiraju svaka za sebe. To bi poboljšalo njihovu sliku u očima građana EU, za koje ova oblast sveta ostaje udaljena, nepoznata i uznemirujuća.

PREPORUKE

1. Zemlje Zapadnog Balkana treba zajedno da zatraže od EU da usvoji bržu strategiju za pridruženje zemalja Zapadnog Balkana. Ta strategija trebalo bi da bude u skladu sa Mapom puta za viznu liberalizaciju (tzv. bela Šengen lista), tj. sa jasnim određenjem zadataka koje treba ispuniti. Takva potez takođe bi pomogla građanima da budu bolje informisani o stanju procesa pridruženja njihove zemlje i o radu i postignućima njihovih lidera na putu pridruživanja EU.
2. Hitno je potrebno da zemlje Zapadnog Balkana počnu zajednički da lobiraju u EU u korist svojih zajedničkih ciljeva (Baltičke zemlje i Visegradska grupa učinile su to uspešno tokom njihovog procesa pridruživanja). Zemlje Zapadnog Balkana i EU trebalo bi da iznova ocene elemente predloga grčkog ministra inostranih poslova od 22. novembra 2010. o održavanju drugog samita u Solunu 2014. godine. Ta inicijativa predstavlja zdravu osnovu za otpočinjanje rasprave o reformskim procesima i evropskoj perspektivi regiona, kao i o domaćem i međunarodnom nadgledanju procesa u celini.
3. Zemlje potencijalni kandidati treba da imaju više udela u odabiru projekata koji će se finansirati iz predpristupnih fondova EU (IPA). Takođe bi više sredstava iz IPA projekata trebalo da bude usmereno prema onim sektorima gde će stanovništvo regiona lako uočiti dobrobiti evropskih integracija.
4. Albanija i Srbija, kao i ostale zemlje Zapadnog Balkana treba da sarađuju u pitanjima od zajedničkog interesa u okviru procesa evropskih integracija. Tako bi, na primer, veća saradnja u suzbijanju organizovanog kriminala doprinela većem poverenju između dve zemlje, kao i sa zemljama članicama EU.
5. Postoje i druge mogućnosti za konkretnu saradnju između Srbije i Albanije kada su u pitanju evropske integracije. To se može dalje razviti kroz upoređivanje uzajamnih iskustava u ovom procesu, naročito zajedničkim jačanjem javne uprave u cilju uspostavljanja uspešne vlasti.
6. Zemlje Zapadnog Balkana treba da na bolji način saopštavaju javnosti šta proces pridruženja EU zapravo znači. Od suštinske je važnosti tačno obaveštavanje javnosti o tom procesu preko medija i organizacija građanskog društva.

2. BEZBEDNOSNI IZAZOVI U REGIONU

U protekle dve decenije Zapadni Balkan se uglavnom smatrao jednom od glavnih bezbednosnih pretnji u Evropi. Ranije, pre raspada Sovjetskog Saveza, bivša SFRJ bila je među onima koji su davali glavni doprinos međunarodnoj bezbednosti u svetu, posebno u Evropi. Posle raspada SFRJ situacija se preokrenula, jer je region postao jedan od glavnih izvorišta nestabilnosti u svetu.

Tokom devedesetih godina prošlog veka, Srbija nije bila zainteresovana da postane deo evroatlantskih integracija. Bila je u sukobu sa najvećim brojem nekadašnjih članica jugoslovenske federacije i priličnim brojem zemalja u neposrednom susedstvu. Ti neprijateljski odnosi doživeli su vrhunac tokom intervencije NATO-a 1999. godine. Posle demokratskih promena 2000. godine, Srbija se približila evroatlantskim institucijama. Godine 2006. postala je član NATO programa Partnerstvo za mir. Godine 2007. srpski parlament usvojio je **Rezoluciju o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka**. Član 6 ove rezolucije proglasio je Srbiju vojno neutralnom zemljom.³ Ovaj korak treba posmatrati u kontekstu pokušaja Srbije da obezbedi podršku Rusije putem distanciranja od Zapada i odbijanja da prihvati nezavisnost koju su proglasili kosovski Albanci.

Albanija je suprotan primer. Ona je vrlo spremno prihvatila sve bezbednosne inicijative i predloge sa Zapada. Albanija je prva zemlja Jugoistočne Evrope koja je učestvovala u *Severnoatlantskom savetu za saradnju (North Atlantic Cooperation Council – NACC)*. Ta zemlja je takođe ušla u Partnerstvo za mir odmah pošto je ovaj program osnovan. Konačno, ona je postala član NATO-a zajedno sa Hrvatskom 2009. godine. Albanija učestvuje u nekoliko međunarodnih mirovnih misija, kao što je misija NATO-a u Avganistanu, misija *Aktivni napor (Active Endeavor)* na Mediteranu, misija EU u Bosni i Hercegovini, i misija UN u Čadu kao deo snaga UN: Albanija je takođe učestvovala u takozvanoj *Koaliciji voljnih (Coalition of the Willing)* i njenoj misiji *Iračka sloboda (Iraqi Freedom)*.

Po oceni nekoliko učesnika najveću pretnju bezbednosti u regionu Zapadnog Balkana predstavljaju pitanja vezana za status Kosova i unutrašnja situacija u Bosni i Hercegovini.

Dok je Albanija član NATO, Srbija je učesnik u programu Partnerstvo za mir ove organizacije. Od sredine 2008. godine Srbija je uspeła da unapredi odbrambene i bezbednosne odnose sa gotovo svim susednim zemljama. Pa ipak, ona nije naročito napredovala u ostvarivanju ciljeva Partnerstva za mir. Delimičan razlog tome je što veoma mali broj političkih partija u Srbiji zagovara članstvo u NATO-u, dok je javno

mnjenje u većini snažno protiv takvog pridruživanja. Gotovo svi susedi Srbije, međutim, su članovi NATO ili su jasno iskazali svoju želju da to postanu. Stoga je saradnja Srbije sa NATO neophodna da bi se poboljšala njena bezbednost i položaj na međunarodnom planu.

Jedan učesnik pomenuo je da je prema izvorima bliskim srpskoj vladi, Srbija podržava proširenje NATO-a na Balkan i davanje Akcionog plana za članstvo Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Treba takođe imati na umu da je smanjivanje snaga Kfora na Kosovu primano u Beogradu s nelagodnošću. Načelan stav vlade je da se, što je region uključeniji u transatlantske odbrambene aranžmane, Srbija oseća bezbednijom. U ovom momentu cilj Srbije u pogledu evroatlantskih integracija je da dostigne nivo naprednog člana u Partnerstvu za mir (status kakav trenutno imaju Austrija i Švedska). Isti učesnik je takođe istakao želju Srbije da više učestvuje u mirovnim operacijama pod zastavom UN.

³ http://www.mfa.gov.rs/Srpski/spopol/Prioriteti/KIM/kim_rezolucija_07_1_s.html

Bezbednosna situacija u regionu odlikuje se stalnim napetostima vezanim, prema nekolicini učesnika, za status Kosova i unutrašnju situaciju u Bosni i Hercegovini. I Srbija i Albanija mogu u velikoj meri da utiču na situaciju na Kosovu, ali kada je reč o Bosni i Hercegovini situacija je drugačija. Dok je Srbija veoma zainteresovana za BiH i ima veliki uticaj, uloga Albanije vidljivija je kroz njeno članstvo u NATO-u.

Među ostale bezbednosne pretnje u regionu spadaju organizovani kriminal i trgovina drogom. Albanske i srpske kriminalne grupe sa Kosova, iz Albanije i iz Srbije operišu u mnogim delovima Evrope. Razmena informacija i iskrena saradnja u odgovoru na ovaj izazov sprečila bi organizovane kriminalne grupe da steknu političku moć u Albaniji, Srbiji i na Kosovu, te da razviju uticaj koji bi bio prepreka pridruženje Evropskoj uniji. Suzbijanje organizovanog kriminala vodilo bi suzbijanju korupcije na visokom nivou i sprečilo stvaranje alternativnih centara moći.

Srbija je sa nekim susednim zemljama, uključujući i Republiku Albaniju (u aprilu 2001), u suzbijanju organizovanog kriminala, sklopila ugovore o saradnji u suzbijanju terorizma i međunarodne trgovine drogom. Nedavno su Srbija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina postigle dogovor o boljoj saradnji policija i stvaranju Regionalnog centra za borbu protiv organizovanog kriminala sa sedištem u Beogradu. Ako takav centar bude osnovan, u njega treba da se uključe sve zemlje regiona. Kvalitetna, sveobuhvatna, transparentna i otvorena saradnja je hitno potrebna. Po našem mišljenju, međutim, Centar bi trebalo da se bavi i zajedničkom borbom protiv terorizma.

Mada pitanje Kosova ne može biti izbegnuto u bilateralnim odnosima između Srbije i Albanije, ono ne bi trebalo da dominira nad pitanjima koja se razmatraju niti da sužava prostor za saradnju.

Jedno važno pitanje izaziva nepoverenje u Srbiji: sve slobodnija javna rasprava i, sudeći po nekoliko anketa, velika podrška konceptu Velike Albanije – države koja bi obuhvatala sve oblasti naseljene Albancima. Jedan učesnik je primetio da tema Velike Albanije privlači veliku pažnju u Srbiji. S druge strane, glavni albanski politički akteri smatraju to pitanje spekulativnim, naglašavajući da je najveći deo javnosti u Albaniji

protiv ujedinjenja sa Kosovom. Po njima, jedino prihvatljivo "ujedinjenje" trebalo bi da dođe preko Brisela. Jedan drugi učesnik iz Albanije rekao je da partije koje podržavaju projekat Velike Albanije nemaju nikakvu podršku u njegovoj zemlji. Redovne ankete Galupovog Balkan Monitora⁴ i drugih agencija pokazuju stalnu rastuću podršku svealbanskom ujedinjenju na Kosovu i u severozapadnoj Makedoniji, ali istovremeno opadanje takvog raspoloženja u samoj Albaniji. Takve rezultate po svemu sudeći potvrđuju najnoviji parlamentarni izbori na Kosovu gde je pokret Samoopredeljenje Albina Kurtija osvojilo 11% glasova. Ova grupa je glavni zagovornik Velike Albanije i često pribegava antizapadnoj retorici. Razlozi za ovaj porast mogu se naći u neizvesnosti sadašnjeg položaja Kosova (delimično priznata nezavisnost) i pomešanim osećanjima vezanim za identitet (država naspram etničke pripadnosti). S druge strane, stvaranje velike albanske države moglo bi imati stabilizujući efekat u regionu, te ovakva pitanja, bez obzira kako osetljiva bila, treba da budu tema razgovora. Potrebno je preispitati široko rasprostranjeno uverenje da izgledi za dobijanje članstva u EU suzbijaju nacionalizam kao i ideju da jedino etnički homogene države mogu garantovati dugoročnu stabilnost.

Učesnici su se saglasili da pitanje Kosova, iako se ne može izbeći u bilateralnim odnosima između Srbije i Albanije, ne treba da dominira nad pitanjima koja se razmatraju niti da sužava prostor za saradnju. Iako su balkanske zemlje dobro integrisane u postojeće bezbednosne strukture regiona, ima dovoljno prostora i potrebe za većom saradnjom, kako među zemljama regiona tako i sa

⁴ <http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard>

međunarodnim organizacijama. Pitanje Kosova, međutim, neće nestati, i nastaviće da opterećuje odnose u regionu.

PREPORUKE

1. Srbija i Albanija treba da potpišu bilateralni ugovor o bezbednosti. To bi znatno poboljšalo uzajamne odnose i smanjilo trenutne napetosti u regionu. Pripreme za usvajanje takvog ugovora treba da se sastoje od javnih konferencija o pitanjima bilateralne i regionalne bezbednosti uz učešće predstavnika građanskog društva.
2. Gotovo svi susedi Srbije, uključujući i Albaniju su ili članovi NATO ili su prilično blizu sticanja članstva. Srbiji je potreban otvoren dijalog o eventualnim prednostima ili manama učlanjenja u NATO, to jest, kako bi njeno članstvo u Alijansi uticalo na regionalnu bezbednost i odnose sa susedima.
3. Srbija i Albanija treba da iskoriste svaku mogućnost koju pruža postojanje regionalnih tela i inicijativa u cilju poboljšanja dijaloga i saradnje. Osim toga, vlade obeju zemalja zajedno sa civilnim sektorom treba da pripreme program redovnih poseta u cilju prevazilaženja uzajamnih predrasuda i uzajamnog nepoznavanja.
4. Srbija i Albanija nedavno su potpisale bilateralni sporazum o saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala, međunarodne trgovine drogom i međunarodnog terorizma. Stoga bi i Albanija, kao i druge zemlje regiona, trebalo da se uključi u inicijativu Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine na stvaranju Regionalnog centra za borbu protiv organizovanog kriminala. Planirane aktivnosti tog centra trebalo bi da budu proširene i uključe i zajedničku politiku protiv terorizma.
5. Srbija treba da usvoji akcioni plan za ispunjenje ciljeva navedenih u Prezentionom dokumentu o članstvu u Partnerstvu za mir da bi stekla status naprednog člana. To bi poboljšalo saradnju Srbije sa NATO i doprinelo većoj bezbednosti u regionu.

3. BILATERALNA POLITIČKA SARADNJA

Srbi i Albanci su dve najbrojnije etničke grupe na Zapadnom Balkanu. Dobri odnosi između njih stoga su važni za stabilnost ovog regiona. Njihova saradnja važna je i za uspešno okončanje njihovog pridruženja EU. Izgledi da se ti odnosi poboljšaju, međutim, opterećeni su uzajamnim pogrešnim predstavama koje potiču iz istorije i nedavnog rata na Kosovu. Pitanje Kosova svakako je najveći problem u odnosima ove dve države. Republika Albanija se u Srbiji doživljava kao jedan od glavnih zagovornika nezavisnosti Kosova. Pitanje Kosova, međutim, predstavlja jedan od najaktunijih problema u regionu i Evropi u celini, i prevazilazi nivo bilateralnih odnosa ove dve zemlje. Slaba komunikacija između Srbije i Albanije ipak prevladava, i razne regionalne aktivnosti nisu dovoljne da takvo stanje promene na bolje.

Od osnivanja Albanije kao nezavisne države, bilateralni odnosi sa Jugoslavijom retko kad su bili dobri. Jedino je od 1945. do 1948. godine postojao period bliskosti, delimično zasnovan na zajedničkoj borbi protiv nacističke okupacije a delimično na početnom prijateljstvu novih, komunističkih vlasti. Pa ipak, posle Titovog sukoba sa Staljinom 1948. godine, lokalna gvozdena zavesa pala je između dve zemlje, da bi se potom samo malo podigla neposredno pre pada komunizma.

Posle osam godina stalnog napretka u međusobnim odnosima, proglašenje nezavisnosti Kosova 17. februara 2008. godine dovelo je do njihovog hlađenja. Albanija je u Beogradu doživljavana kao jedan od glavnih zagovornika kosovske nezavisnosti.

Tokom devedesetih godina prošlog veka odnosi između Srbije i Albanije bili su loši, uglavnom zbog situacije na Kosovu. Albanija je bila jedina država koja je priznala nezavisnost Kosova proglašenu na Skupštini kosovskih Albanaca u Kačaniku 1991. godine. Diplomatski odnosi između dve zemlje prekinuti su 17. aprila 1999. godine, za vreme NATO bombardovanja i eskalacije kosovske krize. Posle promene režima u Beogradu u oktobru 2000. godine,

dve zemlje ponovo su uspostavile diplomatske odnose 17. januara 2001. godine, posle čega je usledio niz susreta visokih zvaničnika. U decembru 2004, Vuk Drašković, ministar spoljnih poslova nekadašnje državne zajednice Srbije i Crne Gore, otišao je u prvu zvaničnu posetu Albaniji od 1948. godine. Albanski ministar spoljnih poslova Kastriot Islami posetio je Beograd u maju 2005. Usledio je niz susreta ministara spoljnih poslova dveju zemalja kako na bilateralnom tako i na multilateralnom nivou. Posle proglašenja kosovske nezavisnosti 17. februara 2008, međutim, odnosi su još jednom sasvim zahladneli. U Beogradu Albanija je doživljavana kao jedan od glavnih zagovornika kosovske nezavisnosti.

Nedavno je uočen pozitivan pomak. Tadašnji šef albanske diplomatije Ilir Meta susreo se sa srpskim predsednikom Borisom Tadićem 11. marta 2010. godine u Beogradu. On je takođe posetio i oblasti južne Srbije u kojima Albanci žive u velikom broju. U jesen 2010. godine razmatrana je poseta predsednika Tadića Albaniji. Decembra 2010, Ilir Meta je još jednom posetio Beograd, kao jedini strani gost na kongresu Demokratske stranke. No, izveštaj Dika Martija o zločinima počinjenim protiv srpskih civila na teritoriji Albanije tokom sukoba na Kosovu 1999. godine i nedavni politički nemiri u Albaniji zasada su, po svemu sudeći, odložili Tadićeve planove.

Krajem 2010. godine Srbija je konačno ukinula vize za albanske građane. Aprila 2011, potpredsednik srpske vlade i ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić posetio je Albaniju i sa svojim albanskim kolegom potpisao sporazum o readmisiji. Dačić i Ilir Meta takođe su potpisali sporazum o saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala, međunarodne trgovine drogom i međunarodnog terorizma.

Pa ipak, i onda kada postoje prilike za dijalog, političari dveju zemalja kao da izbegavaju da se time koriste, uglavnom strepeći od eventualnih negativnih posledica na izborima u svojim državama. To se može prevazići uspostavljanjem institucionalnog okvira saradnje koji bi obavezivao političare da sarađuju u interesu obeju zemalja. Osim toga, pored zvanične, institucionalne saradnje, političari iz Srbije i Albanije morali bi biti aktivniji u korišćenju svake prilike za nastavak dijaloga.

PREPORUKE

1. Srbija i Albanija treba da nastave i intenziviraju otvorenu raspravu o tome kako dva naroda gledaju jedan na drugog. Sva osetljiva pitanja kao što su status Kosova ili projekat Velike Albanije treba da budu pokrenuta na taj način, kako bi se uspostavili temelji za razumevanje.
2. Obe zemlje treba da naprave program za poboljšanje normativne baze za bilateralnu političku saradnju. Saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova je posebno važna u svetlu kriterijuma za pridruženje Evropskoj uniji.
3. Postoji potreba za direktnim i regularnim kontaktima između srpskih i albanskih političara, stručnjaka za spoljnu politiku i drugih zainteresovanih strana. Treba raditi na uspostavljanju institucionalizovanog međudržavnog okvira za kontakte i saradnju.
4. Političke stranke treba da doprinesu razvoju saradnje. Većina stranaka u Albaniji i Srbiji su u izvesnoj meri povezane sa evropskim partijskim strukturama. Taj okvir bi trebalo iskoristiti za uspostavljanje bolje komunikacije, pre svega na bazi programskih sličnosti. Takva saradnja i kontakti besumnje bi imali učinka pošto te stranke dođu na vlast.
5. Potrebno je poboljšati kontakte među običnim ljudima putem razmene omladine i drugih oblika ličnih komunikacija. Omogućavanje mladoj generaciji da uspostavi direktne međusobne veze imalo bi za posledicu nove i sveže ideje koje mogu poslužiti kao osnova za budućnost.

4. BILATERALNA I REGIONALNA EKONOMSKA SARADNJA

Ekonomске veze između SFRJ i Albanije prekinute su posle Titovog razlaza sa Staljinom 1948. godine. Početkom osamdesetih godina prošlog veka izvesne trgovinske veze ponovo su uspostavljene. Neposredno pre pada komunizma u Istočnoj Evropi, Jugoslavija je postala najznačajniji spoljnotrgovinski partner Albanije, sa razmenom od 148 miliona američkih dolara u 1982. i 87 miliona američkih dolara u 1987.⁶ Nasilni raspad Jugoslavije, i ekonomske sankcije koje su usledile, kao i pad komunizma u Albaniji, uticali su na pad ekonomske saradnje.

Krajem osamdesetih godina prošlog veka, bivša Jugoslavija bila je najznačajniji spoljnotrgovinski partner Albanije. Godine 2000, međutim, razmena između Srbije i Albanije procenjena je na svega 233.000 američkih dolara.

Posle demokratskih promena 2000. godine u Srbiji, neke ekonomske veze su ponovo uspostavljene. EU, rešena da podstiče ekonomsku saradnju u regionu kao preduslov za pridruživanje zemalja Zapadnog Balkana, uvela je izvesne podsticaje. Jedan od njih bio je i stvaranje regionalne zone slobodne trgovine. Pošto nisu sve zemlje bile spremne u tom momentu, EU je isprva podsticala sklapanje bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini.

Bilateralni sporazum o slobodnoj trgovini između Srbije i Albanije stupio je na snagu 1. avgusta 2004. To je bio značajan prvi korak u unapređenju međusobnih odnosa posle dugog perioda mirovanja. Pravi bum u trgovini, međutim, nastao je 2007. godine, kada je ustanovljena CEFTA 2006, regionalna zona slobodne trgovine. Tokom prve godine postojanja CEFTA 2006, trgovinska razmena se gotovo udvostručila, od 40 miliona američkih dolara u 2006, na više od 90 miliona američkih dolara u 2007. godini. Posle neznatnog pada 2008. i 2009, zbog globalne ekonomske krize, trgovinska razmena između Srbije i Albanije je 2010. godine dostigla rekordnih 139 miliona američkih dolara. Pa ipak, razmena između dve zemlje nije uravnotežena, jer od te sume više od 90 % predstavlja izvoz Srbije u Albaniju.

Pošto je formirana CEFTA 2006, trgovinska razmena između Srbije i Albanije je naglo porasla. Vrednost razmene se 2010. udvostručila u odnosu na 2006. godinu, sa 40 miliona američkih dolara na 139 miliona američkih dolara.

Posle pomenutih aktivnosti na nivou vlada, usledile su aktivnosti institucija i kompanija. Počev od 2005. godine, Privredna komora Srbije pojačala je napore u cilju plasiranja srpskih proizvoda na albansko tržište. Februara 2005, PKS je potpisala ugovor o saradnji sa Albanskim savezom privrednih komora, a kasnije iste godine osnovala je i Sekciju za Albaniju, sa više od 50 srpskih kompanija kao članovima. Glavni zadatak Sekcije je da pribavlja informacije o poslovnoj klimi

u Albaniji. Među pozitivnim rezultatima ove inicijative bilo je organizovanje *Dana Srbije* na Međunarodnom trgovinskom sajmu u Tirani, i grupna poseta poslovnih ljudi iz južne Srbije Albaniji krajem marta 2011, pod okriljem Regionalne privredne komore južne Srbije i Privredne komore u Tirani.

Najvažniji izvozni proizvodi Srbije namenjeni Albaniji su proizvodi od gvožđa, kanalizacione cevi i spojevi, električna energija, kontejneri za tečnost, bezalkoholna pića, žito i proizvode od žita (što sačinjava gotovo jednu trećinu svih izvezenih artikala), kao i nameštaj, obuća, sirova koža i krzno, voće i povrće.

⁶ <http://countrystudies.us/albania/Appendix.htm#table11>

Poslednjih godina neke poznate srpske kompanije kao što su grupa Galeb, Comtrade kompjuteri, Delta Maxi (putem preuzimanja lanca supermarketa Euromax), Hemofarm, itd. ulagali su u Albaniji. Ipak, ukupne investicije iz Srbije u Albaniji iznose svega 3 miliona dolara, dok su investicije Albanije u Srbiji zanemarljive.

Trgovinski odnosi trenutno nisu uravnoteženi: Srbija ima veliki trgovinski suficit, a albanske kompanije nisu u dovoljnoj meri prisutne na srpskom tržištu. Da bi trgovinski odnosi bili stabilni i napredni, potrebne su trgovinske olakšice kako bi investitori i poslovni ljudi obeju zemalja imali jednak položaj. Uravnotežena trgovinska razmena doprinela bi boljoj političkoj saradnji. Najbolja evropska iskustva pokazuju da međusobno isprepletani ekonomski interesi podstiču saradnju partnera i prenose se i na druge oblasti od zajedničkog interesa.

Jedan od glavnih ciljeva CEFTA 2006 bio je da motiviše zemlje Zapadnog Balkana na veću regionalnu integraciju koja bi ih pripremila za pridruženje Evropskoj uniji.

CEFTA 2006 je stoga važna ne samo sa stanovišta bilateralne trgovine. Pošto je ona jedan od instrumenata EU za poboljšanje spremnosti zemalja Zapadnog Balkana za članstvo u EU, CEFTA 2006 ima i sve važniju političku dimenziju. Jedan od njenih ciljeva bio je da motiviše ove zemlje za veću i autentičniju regionalnu integraciju. Tako CEFTA 2006

prevazilazi razmere običnog sporazuma o slobodnoj trgovini čija je jedina svrha da ukine carine. Ona takođe nagoveštava i liberalizaciju tržišta usluga, promovise bolje uslove za strane investicije, uvodi pravila konkurentnosti i zaštite intelektualne svojine u skladu sa evropskim standardima i slično. Jedan od najzanimljivijih vidova ovog sporazuma je **dijagonalna kumulacija porekla**, koja omogućava izvoz finalnih proizvoda napravljenih od materijala i delova koji potiču iz zemalja članica CEFTA 2006 na celokupno tržište CEFTA 2006. Osim toga, one zemlje učesnice u proizvodnji koje imaju funkcionalan ugovor o pridruženju i stabilizaciji sa EU, mogu takve proizvode izvoziti i na tržište EU. Iako Albanija i Srbija zadovoljavaju sve uslove potrebne za dijagonalnu kumulaciju porekla, one u njoj još ne učestvuju.

Treba napomenuti da i Srbija i Albanija imaju sporazume o slobodnoj trgovini sa Evropskom zonom slobodne trgovine - EFTA (članice Norveška, Švajcarska, Lihtenštajn i Island), zemljama članicama Evropske unije i Turskom. Osim toga, Srbija ima takve sporazume i sa Rusijom, Belorusijom i Kazahstanom, što otvara mogućnost za uzajamne investicije u zajedničku proizvodnju dobara i njihov izvoz na treća tržišta.

Ono što CEFTA 2006 takođe omogućava zemljama regiona je simulacija konkurencije na tržištu EU u realnom vremenu. Odnosno, kroz konkurenciju na regionalnom tržištu kompanije zemalja članica pripremaju se i za tržište EU i povećavaju svoju konkurentnost. Regionalna povezanost podstiče strane investitore da razvijaju one industrijske grane namenjene zadovoljavanju regionalnih potreba.

Za Srbiju je CEFTA predstavlja na neki način svetlo na kraju tunela kada je reč o spoljnotrgovinskoj razmeni. Srbija ima veliki suficit u trgovinskoj razmeni sa zemljama članicama CEFTA 2006 (više od 1,2 milijarde evra), dok sa drugim zemljama i zonama slobodne trgovine ima uglavnom deficit.

Albanija ima deficit u spoljnotrgovinskoj razmeni sa gotovo svim svojim partnerima. Ipak, 80% njene trgovinske razmene je sa EU, tako da vrlo malo preostaje za trgovinsku razmenu u regionu.

Ima, međutim, još prepreka potpunoj primeni CEFTA 2006 sporazuma, što umanjuje trgovinu između Srbije i Albanije, kao i u regionu u celini. Te prepreke postoje u svim zemljama članicama. To

Vlade Srbije i Albanije trebalo bi da budu svesne da će domaća proizvodnja u obe zemlje, ako se ne bude uvećala i ako se ne ulože napori da se ona pripremi za konkurenciju na tržištu EU, pretrpeti gubitke.

su tehničke i necarinske trgovinske barijere među kojima su komplikovana procedura na graničnim prelazima, nepriznavanje sertifikata o kvalitetu, nepodudarnost između domaćih standarda i tehničkih propisa sa međunarodnim, nedostatak institucionalizovanih tela za akreditaciju i tako dalje.⁶ Ti problemi, međutim, rešavaju se u okviru CEFTA, 2006 mada se neki od njih, kao što su visoke tarife na graničnim prelazima, mogu ukloniti bilateralnim sporazumima o kopnenom transportu.

Jedna potencijalna necarinska prepreka boljoj trgovini između Srbije i Albanije je različit stepen usklađenosti sa pravilima Evropske unije. Albanija je usvojila više od 14.000 standarda EU, a Srbija manje od 3.000.

Ukoliko se, međutim, nivo domaće proizvodnje ne poveća, i ako se ne ulože napori u pripremu za bolju konkurentnost na tržištu EU, obe zemlje mogu izgubiti i domaću proizvodnju. Srbi i Albanci na Balkanu čine tržište od gotovo 15 miliona potrošača. Stoga vlade obeju zemalja treba da razmisle šta mogu zajedno učiniti u budućnosti.

Ono što je u obe zemlje najdragocenija prednost je njihov geografski položaj. Nažalost, ta se prednost ne može odgovarajuće iskoristiti bez dobre transportne i energetske infrastrukture. Sadašnji transportni pravci između Srbije i Albanije su u lošem stanju. Sa poboljšanjem dva panevropska koridora koji prolaze kroz region – Koridora 10 i Koridora 8 – obe zemlje mogu uspostaviti transportne veze koje ranije nisu mogle ni da zamisle. Izgradnja autoputa Beograd-Južni Jadran (Beograd-Bar), rekonstrukcija pruge Beograd-Bar i priključka Bar-Skadar i završetak autoputa između Drača i Kukeša, uz njegove ogranke (preko Prištine) u pravcu drugih puteva kao što su autoput Beograd-Južni Jadran, Koridor 10 (preko Niša) i Koridor 7 (preko Skoplja) su od posebnog značaja. Sada su glavne luke za izvoz proizvoda iz Srbije Rijeka (Hrvatska), Konstanca (Rumunija), Solun (Grčka), Bar (Crna Gora) i Koper (Slovenija). Izgradnja i rekonstrukcija pomenutih koridora učinila bi i luku Drač privlačnijom za srpske kompanije.

Poboljšanje regionalnog transporta moglo bi biti rezultat potpisivanja novih sporazuma o saradnji u vazdušnom saobraćaju i međunarodnom kopnenom transportu putnika i roba. Osim toga, ceo region mogao bi imati znatne koristi od gasovoda i naftovoda koji kroz njega treba da prođu – Južnog toka, Nabuka i Transjadranskog naftovoda.

Izgradnjom i rekonstrukcijom transportne mreže, i izgradnjom gasovoda i naftovoda, Srbija i Albanija, kao i ostale zemlje u regionu, uvećale bi prednosti svog geografskog položaja. Svetska ekonomska kriza umanjila je perspektivu stranog investiranja u Zapadni Balkan. Sadašnja klima traži aktivniji i sveobuhvatniji pristup, to jest vezivanje poboljšanja u infrastrukturi za investicije. Usvajajući takav pristup zemlje Zapadnog Balkana mogle bi se okrenuti širim pitanjima investiranja i promovisati ekonomske aktivnosti kao što su posebne industrije i trgovinske zone. Pošto je rad u obema zemljama jeftin, industrijska proizvodnja je potencijalna oblast za buduću stratešku saradnju.

Može se reći da su ekonomska i trgovinska saradnja Albanije i Srbije u početnoj fazi. Nedavni napredak na njihovom putu ka članstvu u EU trebalo bi da podstaknu političare da promovišu bilateralnu ekonomsku saradnju u smislu potpune liberalizacije trgovine, realizaciju zajedničkih

⁶ Izveštaj sa sednice radne grupe za tehničke i necarinske barijere na forumu privrednih komora zemalja potpisnica CEFTA 2006. održanog 9. novembra 2010. godine u Beogradu. www.pks.rs/LinkClick.aspx?fileticket=vjpxQ5nCJKk%3D&tab

investicionih projekata, i intenziviranje drugih oblika zajedničkih aktivnosti koje bi doprinele ekonomskoj i političkoj stabilnosti.

PREPORUKE

1. Postoji potreba za većim prisustvom albanskih firmi na srpskom tržištu kako bi se postigla veća ravnoteža u trgovinskoj razmeni. Jedan od načina bilo bi organizovanje Dana Albanije na većim sajmovima u zemlji, poput Dana Srbije održanog na Međunarodnom trgovinskom sajmu u Tirani, što je dovelo do velikog povećanja srpskog izvoza u Albaniju 2010.
2. Što se Srbije tiče, bilo bi dobro uspostaviti stalno prisustvo srpskih kompanija u Albaniji putem stalnog izložbenog prostora za proizvode iz Srbije. Ova politika trebalo bi da bude recipročna.
3. Srbija i Albanija treba da nastoje da uklone sve tehničke i necarinske prepreke koje otežavaju uzajamnu trgovinu.
4. Srbija treba da uradi više na prihvatanju i primeni standarda EU. Odsustvo napretka u ovoj oblasti predstavlja veliku necarinsku prepreku u trgovini sa ostalim članicama CEFTA 2006, a posebno sa Albanijom.
5. Zemlje regiona treba da osnuju zajednički poslovni savet čiji bi cilj bio promovisanje direktnih investicija, zajedničkih preduzeća i drugih oblika ekonomske saradnje koji bi poboljšali međunarodnu konkurentnost kompanija. Tako bi kroz zajedničke projekte Albanija mogla da se koristi sporazumima o slobodnoj trgovini Srbije sa Rusijom i nekim drugim zemljama iz Zajednice nezavisnih država.
6. Ima prilično prostora za proširenje aktivnosti CEFTE. Zemlje regiona bi, na primer, mogle raditi zajedno na jačanju tržišta usluga, saradnji sa investicionim agencijama i na usklađenijim pravilima konkurencije. Mogle bi takođe i pripremati teren za zaštitu intelektualne svojine na regionalnom nivou.
7. Srbija bi mogla razmotriti pružanje pomoći Albaniji i Crnoj Gori u rekonstrukciji pruge između Podgorice i Skadra. To bi Albaniju direktno povežalo sa prugom Beograd-Bar i otvorilo dodatne trgovinske puteve između Srbije i Albanije.
8. Srbija bi trebalo da obezbedi uslove za vezu između Koridora 10 i autoputa Drač-Kukeš-Priština, čija je izgradnja u toku. To bi stvorilo bolju komunikaciju Albanije sa zaleđem Balkanskog poluostrva i doprinelo većoj raznovrsnosti ponude i tražnje u različitim sektorima regionalne saradnje.
9. Jedna od najvećih prednosti regiona je njegov geografski položaj kao čvorišta između Srednje i Zapadne Evrope i Istočnog Mediterana. Potrebna je zajednička strategija na razvoju transportnih i energetskih sistema kako bi se geografske prednosti položaja regiona u potpunosti iskoristile.

5. KULTURA I OBRAZOVANJE

Iako vekovima žive jedni pored drugih, Srbi i Albanci ne znaju mnogo jedni o drugima. Do 2000. godine gotovo da nije bilo nikakve saradnje u oblasti kulture. Za vreme vladavine Envera Hodže granica između dve zemlje bila je gotovo potpuno zatvorena za kulturne sadržaje. S razvojem savremenih medija, posebno televizije, bivša Jugoslavija postala je za obične Albance svojevrsni "prozor ka Zapadu". Jugoslovenska televizija gledana je gotovo svuda, iako to zvanično nije bilo dozvoljeno. Jugoslovenski filmovi i muzika znatno su uticali na albansku publiku tako da mnogi Albanci iz Albanije, zahvaljujući televiziji, razumeju srpski jezik.

Srpska kultura prihvata se u Albaniji sa interesovanjem. Knjige pisaca kao što su Dragan Velikić, Svetislav Basara, Vladimir Arsenijević i drugi postoje na tržištu. Muzika Gorana Bregovića je vrlo popularna, a filmovi istaknutog režisera Emira Kusturice često se prikazuju na televiziji.

Zvanični kanali saradnje uspostavljeni su posle 2000. godine, ali inicijativa kei uglavnom na pojedincima i organizacijama civilnog društva. Pa ipak, mnoge kulturne institucije, umetničke grupe i drugi uspostavili su direktne veze.

Kultura je jedan on najvažnijih kanala za bolje uzajamno razumevanje i sagledavanje. Kao što je već spomenuto, kulturna saradnja uglavnom zavisi od pojedinačnih inicijativa, te je potrebno je da u tome učestvuju i zvanične institucije, kako bi se obezbedila stabilna platforma za saradnju. Najbolji način da se to postigne je direktan dijalog između stručnjaka iz raznih oblasti.

Srpska kultura se prihvata u Albaniji sa interesovanjem. Dela pisaca kao što su Dragan Velikić, Svetislav Basara, Vladimir Arsenijević i drugih mogu se naći na tržištu. Čak se i knjige Vuka Draškovića, pisca i nekadašnjeg ministra spoljnih poslova, sada objavljuju u Albaniji. Muzika Gorana Bregovića je veoma popularna, a filmovi režisera Emira Kusturice često se prikazuju na televiziji. Nedavno je film *Medeni mesec*, u albansko-srpskoj koprodukciji (Goran Paskaljević i Genc Permeti), dobio dobre kritike i stekao popularnost u Albaniji.

S druge strane, u srpskoj kulturnoj ponudi prisutno je veoma malo albanskih pisaca, a o drugim sadržajima maltene da nema ni govora.

Srbi i Albanci treba da učine više kako bi našli oblasti od zajedničkog interesa. Vekovi zajedničke istorije uglavnom su zamagljeni. Građani i elite znaju više o onome što deli dva naroda nego o onome što ih spaja. Jedan učesnik u radionici istakao je da je srpska srednjovekovna istorija važna za albansku historiografiju ali da ne postoji ni jedan albanski stručnjak koji zna srednjovekovni srpski. Ova pitanja mogu se rešavati bilateralno, kroz ugovor o naučno-obrazovnoj saradnji. Treba takođe primetiti da je bilo malo istraživanja i da nema dokumentacije o srpsko-albanskim odnosima iz vremena Tita i Envera Hodže.

Do nedavno, saradnja u obrazovanju gotovo da nije postojala. Pa ipak Odsek za albanski jezik i književnost na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu (www.fil.bg.ac.rs/eng) ima dugu tradiciju školovanja nastavnika albanskog jezika, književnosti i kulture. Ovaj odsek svake godine prima 19 novih studenata. Univerzitet u Beogradu ima ugovore o saradnji sa univerzitetima u Skadru i Tirani, kao i sa Poljoprivrednim univerzitetom u Tirani. Na osnovu tih sporazuma gostujući profesori iz Albanije drže predavanja na Beogradskom univerzitetu.

Srpsko-crnogorska i albanska manjina imaju problem u ostvarivanju svojih prava. Albanska manjina u Srbiji ima široka zakonska prava u pogledu obrazovanja na maternjem jeziku. Udžbenika, međutim, nema dovoljno. Osim toga, predstavnici ove manjine smatraju da ti

udžbenici nisu odgovarajući. S druge strane, srpsko-crnogorska manjina nije čak ni priznata u Albaniji, tako da ne mogu da se školuju na svom maternjem jeziku.

Osim toga udžbenici u obe zemlje puni su netačnih tvrdnji i nacionalizma, naročito oni iz istorije. Postoji stoga potreba da se na akademskom nivou uloži više napora u cilju stvaranja tolerantnijeg pristupa. Dobar primer toga kako se nezavisni naučnici nose sa različitim tumačenjima istorije istovremeno se držeći akademskih standarda, je **Projekt zajedničkih udžbenika istorije** koji realizuje Centar za demokratiju i pomirenje u Jugoistočnoj Evropi iz Soluna (www.cdsee.org).

PREPORUKE

1. Vlasti i organizacije građanskog društva treba zajednički da promovišu širu bilateralnu kulturnu razmenu. Dva ministarstva za kulturu treba zajednički da naprave bilateralni ugovor o kulturnoj razmeni. To bi stvorilo zakonski okvir za dugoročno finansiranje programa razmene iz javnih fondova.
2. Najvažnije institucije treba da budu aktivnije u razmeni kulturnih dobara, kroz, na primer, prevode savremenih književnih dela, posete umetnika, i tome slično.
3. Zvanični predstavnici Srbije i Albanije treba da iniciraju direktnu koordinaciju sadržaja udžbenika istorije kako bi se izbeglo ponavljanje stereotipa. Takva vrsta razmene mogla bi se odvijati kroz novu fazu regionalnog projekta o zajedničkim udžbenicima istorije koju bi vodio Centar za demokratiju i pomirenje u Solunu.
4. Obe vlade treba da podstiču bolju univerzitetsku saradnju na naučnom, predavačkom i studentskom nivou, najbolje kroz sveobuhvatan sporazum o obrazovno-naučnoj saradnji. Krajnji cilj treba da bude stvaranje programa razmene studenata i nastavnog osoblja. To bi pomoglo da se reše postojeći problemi obrazovanja srpsko-crnogorske nacionalne manjine u Albaniji i albanske u Srbiji.

6. MEDIJI I CIVILNI SEKTOR

Direktno medijski izveštavanje i medijska razmena bili su suzbijani više od 50 godina, sve do pada režima Envera Hodže. Tokom tog razdoblja albanski novinari bivali su krivično gonjeni zbog navodne saradnje sa jugoslovenskim medijima.⁷ Prve posete novinara datiraju s početka devedesetih godina prošlog veka, neposredno pred raspad bivše Jugoslavije. Tokom izolacije nekadašnje državne zajednice Srbije i Crne Gore postojali su neki kontakti na niskom nivou. To je bio i period kada su uspostavljeni prvi odnosi između srpskih i albanskih organizacija građanskog društva.

Direktno medijsko izveštavanje i medijska razmena suzbijani su više od 50 godina, sve do pada režima Envera Hodže. Neki albanski novinari bivali su krivično gonjeni zbog navodne saradnje sa jugoslovenskim medijima. Posle promene vlasti u Srbiji, tokom prvih šest meseci 2001. godine zemlje u koje pristup nije bio dozvoljen posetilo je više novinara nego u prethodnih 60 godina.

Sledeći korak u saradnji treba da obuhvati i urednike kao one koji su odgovorni za pristup sadržajima priznatim kao važnim.

Jugoslovenski ratovi više se ne vode na terenu, ali se nastavljaju u virtualnoj sferi. Način govora zabranjen u zvaničnim medijima i zakonski kažnjiv više je nego uobičajen na internetu.

Posle demokratskih promena u oktobru 2000, situacija se iz osnova promenila. Prvi državljani Srbije koji su posetili Albaniju bili su novinari iz nezavisnih medija i aktivisti raznih organizacija građanskog društva. Objavljeni su prvi članci o onoj drugoj zemlji, uglavnom u pozitivnom svetlu. Napredak na ovom polju, međutim, i dalje umnogome zavisi od individualnih inicijativa.

Jedan učesnik je istakao da je u prvih šest meseci 2001. godine zemlje do tada zabranjene za putovanje posetilo više novinara nego u prethodnih 60 godina. To je označilo istinsko "resetovanje" odnosa i imalo za posledicu izmenjen pristup albanskih medija prema pitanjima vezanim za Srbiju. Pa ipak, stereotipi su prisutni u velikoj meri, kako u zvaničnom diskursu tako i u medijima. Oni su uglavnom vezani za pitanje Kosova.

Glavni srpski mediji, međutim, i dalje su nezainteresovani za albansku kulturu, način života, sportske i ostale lakše teme iz te zemlje. Albanci se i dalje gotovo isključivo posmatraju kroz kosovsku vizur. Tokom krize iz 1997. godine, na primer, samo je jedan srpski novinar, koliko se zna, posetio Albaniju. Pre i posle toga, prosečni čitalac u Srbiji gledao je na Albaniju kao na neku egzotičnu, mističnu zemlju. Kako je rekla jedna učesnica na radionicama, građani Srbije jedva da znaju kako Albanci žive. Njen utisak je da mnogi bivaju iznenađeni kada otkriju da su svakodnevni problemi albanskih porodica istovetni onim sa kojima se suočavaju porodice u Srbiji. Iako se broj novinara koji posećuju Albaniju povećao, i uprkos većoj otvorenosti u srpskoj javnosti za nevolje suseda, u

medijima i dalje ima malo informacija o ovoj zemlji. Stoga bi sledeći korak u saradnji trebalo da uključi i urednike koji su odgovorni za pristup sadržajima od važnosti.

Sve rasprostranjenije korišćenje interneta donelo je nove izazove kojima bi trebalo da se pozabave medijski stručnjaci i vlade. Način govora zabranjen u zvaničnim medijima i zakonski kažnjiv više je nego uobičajen na internetu, posebno u komentarima na tekstove objavljene na sajtovima i blogovima. Kako je primetio jedan od učesnika, jugoslovenski ratovi sada se ne vode

⁷ Videti Zbornik intervjua Srpsko-albanski odnosi – Pogled iz Albanije, ISAC Fund, intervjua sa Frokrom Cupijem http://www.isac-fund.org/download/Srpsko-albanski_odnosi_-_Pogled_iz_Albanije.pdf

na terenu, ali se nastavljaju u virtualnoj sferi. Samo je pitanje vremena kada će doći do prelivanja i na svakodnevnu politiku. Stoga je krajnji čas da medijski stručnjaci počnu sa sveobuhvatnim analizama blogosfere i preduzmu odgovarajuće korake kako bi otklonili ovu opasnost.

Saradnja između civilnih sektora Srbije i Albanije je na prilično visokom nivou iako najveći broj stanovnika nije najbolje informisan o rezultatima njihovih aktivnosti.

Saradnja civilnog društva bila je plodonosna, ali komunikacija ovakvih organizacija sa stanovništvom je ograničena. Stoga je neophodno da se one šire i u svoje aktivnosti uključe veći broj ljudi. Mnogi pripadnici mlađe generacije ne znaju za nastojanja usmerena ka saradnji koja se odvijaju u okviru civilnog sektora. Mladi Albanci i Srbi generalno nisu zainteresovani da saznaju više jedni o drugima. Civilno društvo zapravo ima problem kako da rezultate svog rada predoči javnost preko najvećih medija. Mnogi projekti se istovremeno realizuju gotovo autistično, bez dugoročne strategije uklapanja u srpsko-albansku stvarnost.

Najveće nevladine organizacije iz obeju zemalja uspostavile su dugoročnu saradnju, uglavnom na projektima od regionalnog značaja. Na spisku ovih organizacija su pored ostalih i Građanska inicijativa iz Beograda. Albanski institut za dijalog i komunikaciju, Forum za etničke odnose, Beogradski centar za civilno-vojne odnose i Institut za demokratiju i posredovanje iz Tirane, uz mnoge druge. Ovaj projekat Centra za međunarodne i bezbednosne poslove nudi nove dimenzije, budući zasnovan na analitičkim metodama, sa brojnim radionicama i raznovrsnim internet publikacijama.

PREPORUKE

1. Kanali komunikacije moraju biti prošireni da bi se uspostavila mreža srpskih i albanskih medija. Ta mreža treba da doprinese boljoj vidljivosti obe kulture i razvije kulturne transfere. Nju treba zajednički da finansiraju obe zemlje u okviru budućeg bilateralnog sporazuma o kulturnoj razmeni. Direktna komunikacija između dva društva može se poboljšati kroz ciljane donacije iz javnih fondova namenjene organizacijama građanskog društva i medijima.
2. Predstavnici građanskog društva treba zajednički da promovišu rezultate svojih aktivnosti da bi uticali na javni diskurs.
3. Treba da postoji zajednička strategija usmerena ka Evropskoj uniji u cilju menjanja postojećih predstava o regionu, možda u obliku javno-privatnih partnerstava sa aktivistima građanskog društva kao učesnicima.
4. Posebnu pažnju treba posvetiti uzajamnim posetama urednika medijskih kuća u cilju stvaranja stvarne slike odnosa između dve zemlje. S obzirom da oni utvrđuju uredničku politiku, ono što se objavljuje u medijima najviše zavisi od njihovih stavova.
5. Blogosfera i Web 2.0 ogromnom brzinom postaju sve uticajnije. Što se tiče odnosa između Albanaca i Srba, ona sadrži mnoštvo stereotipa i ne malo govora mržnje. Medijski stručnjaci, urednici i novinari u obe zemlje treba da analiziraju ovakve sadržaje i obaveste javnost o svojim nalazima i eventualnoj protiv-strategiji.

7. POLOŽAJ NACIONALNIH MANJINA

I srpska i albanska nacionalna manjina ističu zanemarivanje od strane svojih matičnih zemalja i diskriminaciju od strane država u kojima žive uporno tražeći da se njihov položaj poboljša. Ipak, u vreme postojanja jugoslovenske federacije, albanska nacionalna manjina u Jugoslaviji uživala je sva zakonska prava, posebno od 1963. godine kada je promenjen jugoslovenski Ustav. Zakoni o nacionalnim manjinama u bivšoj Jugoslaviji smatrani su među najnaprednijim u svetu. U današnjoj Srbiji, uprkos zakonima u ovoj oblasti koje hvali Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), uzajamno nepoverenje i česti nesporazumi i dalje postoje između države i jednog broja predstavnika albanske nacionalne manjine.

Srpski zakon o nacionalnim manjinama karakteriše sveobuhvatni pristup političkim pravima nacionalnih manjinama u Srbiji. On omogućava samoupravu kroz savete nacionalnih manjina, koji su nedavno prvi put birani na direktnim izborima. Ovi saveti imaju priličnu vlast u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja i slobodne upotrebe jezika i pisma. Finansira ih država, ali je njihov rad autonoman. Nacionalne manjine imaju pravo da osnivaju obrazovne ustanove na svim nivoima, od osnovnih škola do univerziteta. Osim toga, svaki savet ima jednog predstavnika u Nacionalnom savetu za obrazovanje. Ovi saveti su od velikog značaja za manjinske političke partije, ali pojedinačni partijski programi povremeno stavljaju dugoročne interese zajednica koje predstavljaju u drugi plan.

Prema popisu iz 2002. godine, u južnoj Srbiji živi 61.647 pripadnika albanske nacionalne manjine. Njima su zagarantovani upotreba maternjeg jezika u obrazovanju tamo gde žive, isticanje nacionalnih simbola, članstvo u Koordinacionom telu za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, osnivanje Albanskog nacionalnog saveta kao i mesto za njihovog predstavnika u Skupštini Srbije.

Pa ipak, iako je Srbija nedavno uvela mnoge pozitivne promene, predstavnici albanske nacionalne manjine i dalje tvrde da su na margini. Mnogi Albanci ne govore srpski, nisu integrisani, i ne priznaju Srbiju za svoju državu. Predstavnici albanske nacionalne manjine u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa imaju velike pritužbe na ono što oni doživljavaju kao diskriminaciju i sistematsko onemogućavanje ekonomskog napretka.

Prema popisu iz 2002. godine, u Južnoj Srbiji živi 61.647 pripadnika albanske nacionalne manjine, čija je najveća koncentracija u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa. Njima su zagarantovana sva gore navedena prava, među kojima je i njihovo predstavljanje u Koordinacionom telu za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa. Ovo telo formirano je posle nasilnih incidenata u kojima su 2001. godine učestvovali pripadnici tamošnje albanske manjine. Jedan predstavnik albanske manjine je poslanik u Skupštini Srbije, gde zastupa savez albanskih partija. Izborni sistem u Srbiji dopušta svojevrstne „olakšice“ za stranke nacionalnih manjina. Od 2005. godine izborni zakon za njih predviđa „prirodni“ cenzus umesto cenzusa od 5 odsto koji važi za sve ostale stranke. To znači da kandidati manjinskih partija postaju poslanici ukoliko osvoje barem onoliko glasova koliko se dobije kada se ukupan broj glasača izašlih na izbore podeli sa brojem mesta u Skupštini. Tokom poslednjih parlamentarnih izbora izlaznost je bila 60,7 odsto, ili 4.099.327 birača. To znači da su partije nacionalnih manjina morale osvojiti oko 16.000 glasova da bi imale predstavnika u Skupštini.

Njihov stav proizlazi iz činjenice da većina pripadnika albanske manjine u južnoj Srbiji oseća veću bliskost sa kosovskim Albancima nego sa Albancima iz Albanije, a najmanju sa svojim susedima Srbima.

Srpsko-crnogorska manjina koncentrisana je na severu, oko grada Skadra i u dolini Vrake, iako ih ima i drugde. Njihov tačan broj nije poznat. Procenjuje se da ih ima između 2.000 i 8.000, iako izvori bliski ovoj manjini tvrde da ih ima oko 30.000. Oni, međutim, nisu zvanično priznati kao nacionalna manjina.

Jedan od najčešće pominjanih problema su udžbenici na albanskom jeziku. Čak i kada postoje, jezički nisu dovoljno dobri, tako da se povremeno koriste neodobreni udžbenici sa Kosova i iz Albanije. Osim toga, pitanje statusa Kosova ima veliki uticaj na albansku manjinu u južnoj Srbiji. Predstavnici albanske nacionalne manjine u ovim trima opštinama imaju velike pritužbe na ono što doživljavaju kao diskriminaciju i sistematsko onemogućavanje ekonomskog napretka.

Što se tiče političkih prava nacionalnih manjina, stanje u Albaniji je dosta neodređeno. Osim grčke, druge nacionalne manjine nemaju nikakvih funkcionalnih prava. Pripadnici srpsko-crnogorske manjine u Albaniji kažu da su tokom čitavog 20. veka bili izloženi neprekidnoj diskriminaciji, kao što su to bile i ostale nacionalne manjine u ovoj zemlji.

Politika suzbijanja nacionalnih manjina uvedena je početkom tridesetih godina prošlog veka i nastavila se i u vreme Envera Hodže. Nije dopušтана nastava na maternjem jeziku, nacionalne manjine izbrisane su iz udžbenika istorije, nealbanska imena i prezimena su zabranjivana ili menjana u albanska. Politička prava nisu postojala. Postepene promene uvedene su posle pada režima Envera Hodže, ali one napreduju sporo. Srpsko-crnogorska manjina koncentrisana je na severu oko grada Skadra i u dolini Vrake, iako njenih pripadnika ima i drugde u Albaniji. Njihov tačan broj nije poznat i procenjuje se da ih je između 2.000 i 8.000, iako izvori bliski ovoj manjini tvrde da ih ima oko 30.000. Srpsko-crnogorska manjinska organizacija *Morača-Rozafa* zagovara integraciju u politički, javni i kulturni život, zaštitu i unapređenje nacionalnog identiteta, pravo na obrazovanje na maternjem jeziku i prostor u medijima podržan državnim programima, a sve to u skladu sa pravima navedenim u Ustavu Albanije i Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope.

Kada je reč o političkim pravima manjina, Albanija je osnovala Nacionalni savet nacionalnih manjina, ali samo kao savetodavno telo pri vladi, lišeno stvarnog uticaja. U Savetu, međutim, postoji predstavnik srpsko-crnogorske manjine, što u neku ruku predstavlja priznanje njenog postojanja. Srpsko-crnogorska manjina traži usvajanje sveobuhvatnog zakona o nacionalnim manjinama koji bi ustanovio odgovarajući okvir za unapređenje položaja manjina.

Oni takođe zagovaraju sklapanje bilateralnog sporazuma između Srbije i Albanije o zaštiti prava nacionalnih manjina koji bi poslužio kao most između dve zemlje.

Srpska ministarstva (Ministarstvo za dijasporu, Ministarstvo kulture i druga) finansijski podržavaju neke projekte organizacije *Morača-Rozafa*, ali ne postoji stalna i formalno regulisana pomoć.

Jedan učesnik je naveo da mnogi Albanci ne znaju koje grupe sačinjavaju slovensku manjinu u Albaniji, i da vrlo često brkaju Gorance, Makedonce, Srbe i Crnogorce. Član 20 albanskog Ustava garantuje etničkim manjinama u Albaniji sva verska, etnička i jezička prava, kao i pravo na kulturni identitet. Te odredbe, međutim, ne ostvaruju se u praksi lako, uglavnom stoga što albanska vlada nije dovoljno aktivna u politici prema manjinama. Treba napomenuti da je usvajanje Zakona protiv diskriminacije u ovoj zemlji pozitivan korak napred, jer on pruža zakonsku osnovu za borbu protiv diskriminacije u sektorima kao što je obrazovanje.

Popis stanovništva koji treba da se obavi 2011. godine konačno će omogućiti da se dobiju pravi podaci o etničkim manjinama u ovoj zemlji i njihovom geografskom rasporedu. Popis je zapravo osnovni uslov za poboljšanje prava manjina. Jedino se na osnovu novih, pouzdanih podataka o etničkoj strukturi stanovništva u Albaniji može otvoriti debata o odgovarajućoj politici prema manjinama. Nacionalisti u Albaniji se, međutim, snažno suprotstavljaju popisu koji bi sadržavao pitanja o verskoj i etničkoj pripadnosti, pre svega zbog toga što se plaše da će se broj Grka u Albaniji ispostaviti kao mnogo veći od priznatog. Nacionalisti strahuju da će se neki Albanci izjasniti kao Grci da bi stekli pristup boljim uslovima života u Grčkoj ili beneficijama u Albaniji. Oni nemaju poverenja u veliku grčku manjinu zbog zahteva da oblasti u južnoj Albaniji (severnom Epiru) naseljene Grcima dobiju autonomiju, ako ne i da budu prisajedinjene Grčkoj. Februara 2011. godine grupa od 52 intelektualca među kojima su bili i bivši predsednici Alfred Mojsiju i Redžep Mejdani, poslali su otvoreno pismo predsedniku Bamiru Topiju tražeći da se iz upitnika izbrisu dva gorepomenuta pitanja vezana za identitet. Posle duge javne debate popis stanovništva je u aprilu odložen za novembar 2011. godine.

Nacionalne manjine često se pominju kao most između zemalja, ali u slučaju Srbije i Albanije taj most ne postoji, pošto integracije manjina gotovo da i nema. U srpskim opštinama naseljenim Albancima stanovništvo je često podeljeno tako, na primer, da jedna radnja prodaje samo albanske novine a druga samo srpske. Deca jedne etničke grupe u školi nemaju kontakta sa decom iz druge, itd. U takvoj sredini poverenje se teško gradi, što samo naglašava koliko je važno jačati postojeće okvire da bi se mogla ustanoviti aktivnija politika.

PREPORUKE

1. Srbija treba da nastoji da albansku manjinu integriše u društvo. Prava manjina u pogledu obrazovanja i upotrebe jezika moraju se poštovati kao što treba nastaviti sa nastojanjima da manjine budu proporcionalno zastupljene u vlasti.
2. Albanija treba da usvoji sve neophodne zakone o manjinama u skladu sa najboljom evropskom praksom. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope za to pruža dobu osnovu. Bilo mi, međutim, od koristi proučiti i zakonska rešenja primenjena u drugim zemljama. Zakoni koje je donela Srbija o stvaranju saveta nacionalnih manjina i drugim oblicima kulturne i političke autonomije dobar su primer ovakvih reformi, kao što je i uvođenje „prirodnog“ cenzusa za političke stranke nacionalnih manjina koji obezbeđuje njihov ulazak u parlament.
3. Albanske vlasti treba da omoguće srpsko-crnogorskoj manjini školovanje i sredstva informisanja na njihovom jeziku u skladu sa najboljom evropskom praksom.
4. Dve države treba da potpišu sporazum o uzajamnom priznavanju univerzitetskih i ostalih diploma, od čega bi pripadnici srpske i albanske nacionalne manjine imali koristi u svojim matičnim zemljama.
5. Vlasti u obe zemlje trebalo bi da sarađuju sa izabranim predstavnicima nacionalnih manjina na stvaranju jasnog zakonskog i institucionalnog okvira za štampanju udžbenika na jezicima manjina.

